

Repensar Jaume Vicens Vives

Rethinking Jaume Vicens Vives

per Genís Barnosell

L'any 2010 han coincidit el centenari del naixement de Jaume Vicens i Vives i el cinquantenari de la seva mort. El conjunt d'actes, d'abast espanyol, desenvolupats per commemorar el fet ha estat sens dubte molt més gran del que sol ser habitual a l'hora de recordar historiadors i ha implicat diverses administracions i la família de l'homenatjat. El seu ressò ha estat notable a la premsa i podem dir, per tant, que aquests actes han complert el seu objectiu de recordar Vicens i posar-lo a l'abast del públic il·lustrat.¹

Recerques s'ha proposat també de contribuir a la commemoració de l'any Vicens, i, per això, el conjunt de textos (alguns, certament, només esbossos, però que considerem prou interessants per als objectius del dossier) que publiquem. Aquestes ratlles volen només introduir un conjunt de qüestions que considerem fonamentals per revisar Vicens en el context historiogràfic actual. Són, totes elles, qüestions que han anat apareixent en els actes i publicacions dels darrers temps i que creiem que no serà ociós de presentar conjuntament.

Crec que no hi ha dubte del caràcter renovador de Vicens en el context de la historiografia espanyola de les dècades que li va tocar viure.² Certament, poden assenyalar-se matisos a aquest fet, com ara que ni a Catalunya ni a Espanya era el primer a establir relacions amb historiadors d'altres països.³ Però, com deia Raymond Carr als anys cinquanta, Vicens i Sardà eren els únics que escrivien història «com ho feien altres historiadors europeus».⁴ Amb tot, aquesta tasca renovadora no es podia limitar a l'acció d'un sol home i, per això, l'empenta titànica de publicacions i de creació d'institucions que desenvolupà Vicens. Així, els treballs no es limitaren als resultats de la seva recerca més concreta, sinó que abastaren un

1. O. ADELL RALFAS, «El 'Año Vicens Vives': reflexiones en torno a una conmemoración», *Historiografías* 1, 2011, 95-110; <http://www.unizar.es/historiografias/historiografias/numeros/1/adell.pdf>.

2. J. M. MUÑOZ LLORET, *Jaume Vicens i Vives. Una biografia intel·lectual*, Barcelona, Edicions 62, 1997; J. M. MUÑOZ LLORET, ed. *Àlbum. Jaume Vicens Vives, 1910-1960*, Madrid/Barcelona, Sociedad Estatal de Conmemoraciones Culturales / Ediciones Vicens Vives, 2010.

3. ADELL, «El 'Año Vicens Vives'...», 109 per al conjunt d'Espanya.

4. MUÑOZ, *Jaume Vicens...*, 317.

conjunt de manuals que, a vegades amb hipòtesis arriscades, posaven a l'abast dels lectors en espanyol les noves tendències historiogràfiques internacionals i qüestionaven les visions tradicionals. L'*Aproximación a la historia de España* (1952), la *Historia social y económica de España y América* (dirigida per Vicens, 1957-59) o la *Historia económica de España* (amb Jordi Nadal, 1959) entren de ple en aquesta categoria. El contrast d'aquestes obres amb la historiografia oficial dóna la mesura de la seva renovació (Escudero). D'altra banda, Vicens creà un conjunt de plataformes (el CEHI, els *Estudios de Historia Moderna*, l'*Índice Histórico Español*) que, junt amb el seu claríssim mestratge a la universitat, havien d'assegurar la renovació dels estudis històrics. Tot això no ho dubta ningú i ha estat posat àmpliament de manifest en les commemoracions del centenari i cinquantenari.

En aquesta tasca de renovació, Vicens va fer múltiples aportacions al coneixement històric, pel que fa tant a dades factuais com a interpretacions de fets, processos o èpoques. La valoració del que suposaren aquestes aportacions en el moment que van ser fetes i l'avaluació de la seva validesa actual són elements indefugibles de qualsevol valoració de l'historiador. En primer lloc, hi havia, és clar, la història medieval i, especialment, el tema dels remences i, per extensió, tota la qüestió de les institucions catalanes medievals. L'aportació en aquest sentit va ser tant fonamental que la seva visió ha quedat pràcticament «sacralitzada», impedit que la nova recerca «cristal·litzés en una nova síntesi» (Feliu), malgrat que, molt probablement, hi ha prou recerca recent per qüestionar més d'una de les seves interpretacions (Serra); com també, i més enllà de la història medieval, el conjunt de la història «econòmica i social» catalana i espanyola.

«Funció seminal de la seva obra, innovació en el mètode històric, impuls destacat a la docència, creació de plataformes estables de discussió, participació en els debats historiogràfics internacionals, voluntat de polemitzar amb la resta de ciències socials i solidesa de la seva herència científica» (Catalan)

són algunes de les aportacions de Vicens. En el terreny de la història econòmica, els arguments de Vicens en discussions com ara les raons de la mida de les unitats productives catalanes o el feble desenvolupament bancari continuen essent vàlids, com també la seva defensa del valor històric de l'estadística (Catalan). En història contemporània, llibres com ara *Industrials i polítics* tenen encara, a parer de Josep Fontana, «suggeriments que segueixen tenint validesa»,⁵ si bé és cert que les cites d'obres de Vicens en la historiografia catalana contemporània han davallat dràsticament, si no és per referir-se a les seves interpretacions generals.

Més enllà d'aportacions concretes com les que hem esmentat, cal tenir en compte també els models historiogràfics amb els quals treballava. Per una banda, sembla imprescindible aquí la col·laboració amb experts d'altres disciplines per

5. J. FONTANA, «Pròleg» a Jaume Vicens i Vives – Montserrat Llorens, *Industrials i polítics del segle XIX*, Barcelona, Editorial Vicens Vives, 2010, 9.

avaluar amb claredat els debats i les relacions amb altres ciències socials. L'interès de Vicens per la geopolítica, a vegades considerada només una qüestió molt conjuntural de la postguerra, és en aquest sentit molt reveladora (Carreras). I per l'altra, cal preguntar-se com els debats historiogràfics dels darrers vint o trenta anys (o més) han afectat la seva obra. Per posar només un exemple, és pertinent plantejar com els desenvolupaments recents de la història política o la història sociocultural poden haver afectat els supòsits bàsics de l'anàlisi de les respostes polítiques i culturals dels catalans del segle XIX, que Vicens feia a *Industrials i polítics* (o a la *Noícia de Catalunya*);⁶ on, al capdavant, es feia dependre la política i la cultura de les «bases econòmiques», un tipus de raonament molt discutit en els darrers temps.

Finalment, s'ha observat sovint el caràcter cívic de l'obra de Vicens. Hom ha destacat que l'historiador volia furnir els catalans amb una visió operativa del seu passat per tal de construir un futur millor a partir dels estrets marges que oferia el seu present polític. El que ens hem de plantejar és fins a quin punt el projecte polític va condicionar les interpretacions històriques (Fradera). Des d'aquest punt de vista, la seva visió de 1936-39 hauria pogut condicionar el seu estudi dels pagesos radicals del segle XV; la seva valoració del poder, menysprear les possibilitats històriques d'evolució del sistema polític català medieval; o el seu gradualisme polític, influir decisivament en la valoració històrica de les corrents polítiques del segle XIX (Serra). Des d'aquesta perspectiva, el gran renovador de la historiografia del segle XX hauria incorporat en aspectes del seu discurs alguns elements mítics.

En definitiva, si Vicens ha esdevingut un clàssic no és solament pel que va significar la seva obra en un moment concret de la Catalunya i de l'Espanya del segle XX, sinó també perquè la seva obra continua alimentant la nostra tasca historiogràfica amb les preguntes que ell es va plantejar. Però si ell no va dubtar en general a enfrontar-se polèmicament amb les idees heretades que creia necessari superar, sens dubte el millor homenatge que li podem fer és comportar-nos igualment, tant amb la seva obra com amb el conjunt dels discursos que estructuraven significativament el nostre món.

6. G. BARNOSELL, «Servir el país a través de la ciència històrica», *L'Avenç* 358, 2010, 62-64.